Από πού προήλθε η άρνηση του Αποστόλου Πέτρου; (Άγιος Νικόδημος Αγιορείτης)

Categories : ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Date : 26 Απριλίου, 2016

ΜΕΛΕΤΗ ΚΗ'

Στην αρνησι του Αποστόλου Πέτρου, που προήλθε

Α'. Από την υπερηφάνεια.

Β'. Από την αδιαφορία.

Γ'. Από την έλλειψι τής προσευχής.

Α'.

Σκέψου, αδελφέ, από πού προήλθε εκείνη η φοβερή πτώσις της αρνήσεως του αποστόλου Πέτρου, που ενώ προηγούμενος ήταν τόσο θερμός μαθητής του Ιησού Χριστού και κατόπιν έγινε επίορκος και αρνητής του διδασκάλου του, **για να στηριχθής περισσότερο στο καλό** μέσα από την πτώσι εκείνου. **Η πρώτη αιτία της αρνήσεως του Πέτρου ήταν η υπερηφάνεια** [Ο **θείος Χρυσόστομος** αναφέρει ότι **τρία ήταν τα αίτια της αρνήσεως του Πέτρου· η αντιλογία στα λόγια του Κυρίου, η προτίμησις του εαυτού του από τους άλλους μαθητές και η εμπιστοσύνη στον εαυτό του και στην δύναμί του**. «*Δυο ήταν τα εγκλήματα· και το ότι αντιμίλησε και το ότι προτίμησε τον εαυτό του από τους άλλους μαθητές· μάλλον και τρίτο· το ότι εξαρτούσε το παν από τον εαυτό του, δηλαδή είχε μεγάλη εμπιστοσύνη στον εαυτό του*» (Σειρά εις το κατά Ματθαίον)], μέσα από την οποία έχοντας ιδιαίτερη εκτίμησι στον εαυτό του και στην προηγούμενή του θερμότητα, έφθασε στο σημείο να καταφρονή όλους τους αποστόλους και να προτιμά τον εαυτό του περισσότερο από τους άλλους λέγοντας ότι αν επρόκειτο όλοι οι άλλοι να αρνηθούν τον Χριστό, αυτός όμως ποτέ δεν επρόκειτο να τον αρνηθή· «*Εάν όλοι κλονισθούν στην εμπιστοσύνη τους σ' εσένα, εγώ ποτέ δεν θα κλονισθώ*» (Ματθ. 26, 33), και κατόπιν έφθασε σε τόση παραφροσύνη, ώστε ούτε τα λόγια του διδασκάλου του υπολόγισε που του προέλεγε την πτώσι του, αλλ' αντιστεκόταν και νόμιζε, ότι είναι λόγια άχρηστα και που λέγονται στον αέρα· «*Αλλ' ο Πέτρος ακόμη περισσότερο έλεγε· Και αν χρειασθή να πεθάνω μαζί σου, δεν θα σε απαρνηθώ*» (Μάρκ. 14, 31). Αυτή η ίδια η υπερηφάνεια τον έκανε να αυθαδιάση και να κινδυνεύση, όχι μόνον όταν μπήκε στην αυλή του

αρχιερέα ανάμεσα σε τόσο πλήθος στρατιωτών, αλλά και όταν κάθισε αναπαυτικά μαζί με αυτούς στην φωτιά και ζεσταινόταν· και τόσο πολύ τον έκανε να υπερβή το θάρρος του, ώστε να έχη την γνώμη, ότι ο διάβολος πρέπει να φοβάται αυτόν και όχι αυτός τον διάβολο. Γι' αυτό ποιο είναι το αξιοπερίεργο που με τέτοιον τρόπο αρνήθηκε τον Χριστό και έπεσε; Γιατί πώς μπορούσε να παραμείνη όρθιος, την στιγμή που τον έσπρωξε μία τόση μεγάλη υπερηφάνεια; «***Πριν από την συντριβή προηγείται η υπερηφάνεια και πριν από την πτώσι η καταφρόνησις***» (Παροιμ. 16, 18). Ναι, ακολουθούσε τον Ιησού και ο αγαπημένος του μαθητής και μπήκε στο παλάτι του Καϊάφα, αλλά επειδή δεν έδειξε υπερβολικό θάρρος στον εαυτό του και στην δική του δύναμι και επειδή δεν δέχθηκε στην καρδιά του την υπερηφάνεια και την αυθάδεια, γι' αυτό βγήκε από εκεί χωρίς να αρνηθή τον θείο του διδάσκαλο. Γι' αυτό και από ταπεινοφροσύνη δεν αναφέρει ονομαστικά στο ευαγγέλιό του ότι αυτός ακολουθούσε τον Ιησού, όπως λέει ο ιερός Θεοφύλακτος· «*Από ταπεινοφροσύνη κρύβει τον εαυτό του*». **Ω καταραμένη υπερηφάνεια, η αρχή και ρίζα κάθε αμαρτίας**· πόσα κακά δεν προξενείς στον ταλαίπωρο άνθρωπο!

Αλλοίμονο, λοιπόν, και σε σένα, αγαπητέ αναγνώστα, αν ποτέ δείξης υπερβολικό θάρρος στον εαυτό σου και στερεώσης τις αποφάσεις σου στις προσωπικές σου δυνάμεις· «*Αλλοίμονο, λέει, σ' αυτούς που έχουν εξουσία στην Ιερουσαλήμ*» (Ησ. 1, 24). **Αλλοίμονό σου, αν θελήσης να κάνης κάτι, όπως το φαντάζεσαι και όπως νομίζεις, και δεν θέλησης να ακολουθήσης τις συμβουλές του κατά Θεόν πνευματικού σου πατέρα και άλλων σου γνωστών, που θα είναι καλλίτεροί σου και σοφώτεροι από εσένα**. «***Αλλοίμονο, λέει, σ' εκείνους που νομίζουν ότι είναι σοφοί και θεωρούν τον εαυτό τους έξυπνο***» (Ησ. 5, 21). **αλλοίμονό σου, αν είσαι αντίθετος με τις άγιες Γραφές και τους αγίους Πατέρες και πεισματικά παραβαίνης τις παραδόσεις της Εκκλησίας και των αγίων, για να διαφυλάξης τις παραδόσεις των ανθρώπων και τις κακές συνήθειες**. «*Αλλοίμονο τους λέει, διότι απομακρύνθηκαν από εμένα. Πρόκειται να καταστραφούν, διότι ασέβησαν σ' εμένα*» (Ωσηέ 7, 13). Και ο Κύριος ελέγχει γι' αυτό τους αγράμματους γραμματείς λέγοντας· «*Γιατί και σεις παραβαίνετε την εντολή του Θεού, για την παράδοσί σας*» (Ματθ. 15, 3). Και με λίγα λόγια· αλλοίμονό σου αν αφήσης τον εαυτό σου να τυφλωθή τόσο πολύ από τον καπνό της υπερηφανείας, ώστε να νομίζης ότι είσαι κάποιος σπουδαίος στον κόσμο· **θέλεις, ταλαίπωρε, να καταλάβης ποια είναι η αξία σου;** Φαντάσου το από το εξής: Όλα τα έθνη, λέει ο προφήτης μπροστά στον Θεό είναι μία σταγόνα από νερό· «*Όλα τα έθνη σαν μία σταγόνα σ' έναν κάδο από νερό*» (Ησ. 40, 15). Τώρα εσύ μοίρασε την σταγόνα αυτή σε τόσα μέρη, όσοι είναι οι άνθρωποι που πέρασαν, όσοι ζουν και όσοι πρόκειται να έλθουν στον κόσμο, και μέσα από αυτό το αναρίθμητο πλήθος των ανθρώπων, δες πόσο μέρος από την σταγόνα εκείνη ανήκει σε σένα· και, λοιπόν, εκείνο το μέρος που είναι ένα τίποτα, είσαι εσύ μπροστά στον Θεό· κατόπιν και η δύναμίς σου είναι ανάλογη με σένα,

δηλαδή είναι και αυτή ένα τίποτε, όπως ένα τίποτε είναι και η ύπαρξίς σου. Κατόπιν, λοιπόν, αφού κάνης αυτό το μοίρασμα, τότε να υπερηφανευθής αν έχης δίκαιο· αν όμως δεν έχης δίκαιο, για να υπερηφανευθής αλλά έχεις μάλιστα αμέτρητα δίκαια, για να ταπεινωθής μέχρι την άβυσσο του μηδενός τότε δεν πρέπει να φοβάσαι κάποιον άλλον και να μη καταφρονής κανένα άλλον, όσο τον εαυτό σου.**Αν όμως σκέπτεσαι κάπως διαφορετικά και έχης μεγάλη ιδέα για τον εαυτό σου, να είσαι σίγουρος ότι βρίσκεσαι πολύ κοντά στην πτώσι σου**, όπως λέει ο Σειράχ· «*Αν κάποιος δεν προσκολληθή γερά με σεβασμό στον Κύριο, γρήγορα θα καταστραφή ο οίκος του*» (Σοφ. Σειρ. 27, 3). Εσύ όμως πόσες φορές έφθασες στο σημείο να πέσης σε γκρεμούς μεγάλων αμαρτημάτων; Πόσες φορές έγινες άξιος να σε αφήση ο Θεός χωρίς βοήθεια, λόγω της υπερηφάνειάς σου; Λοιπόν,**αποφάσισε και μίσησε μέσα από την καρδιά σου αυτή την καταραμένη υπερηφάνεια, που είναι αιτία κάθε πτώσεως** όπως λέει ο **άγιος Ιωάννης της Κλίμακος**· «***Όπου συνέβη κάποιο πτώμα, εκεί προηγήθηκε η υπερηφάνεια*** » (Λόγος κβ'). Και, αντίθετα, βάλε μέσα στην καρδιά σου και **αγάπησε την ταπείνωσι, που είναι η αιτία και το βασικό στοιχείο και η ύπαρξις όλων των αρετών** [Γι' αυτό και ο **άγιος Γρηγόριος Θεσσαλονίκης** ωνόμασε την ταπείνωσι δημιουργό και σύνδεσμο κάθε αρετής, λέγοντας· «*Με την οποία τελειοποιεί (ο Θεός) την **ταπείνωσι**, που είναι δημιουργός και ο σύνδεσμος κάθε αρετής·**όχι εκείνη, που αποτελείται μόνο από λόγια και σχήματα και είναι εύκολη σε οποιονδήποτε**, αλλά εκείνη, που μαρτυρείται από το αγαθό και θείο Πνεύμα, την οποία δημιουργεί αυτό το Άγιο Πνεύμα, όταν εγκαθίσταται στα βάθη της ψυχής μας*» (λόγος εις Ξένην)], **διότι όπως αν γεμίσης όλο το βιβλίο από μηδενικά, αυτά δεν δείχνουν τίποτε παρά μόνο μηδενικά, ούτε έχουν κάποιον αριθμό· αλλά αν προστεθούν στα μηδενικά τα σημαντικά ψηφία των αριθμών, δηλαδή το ένα ή το δύο ή το τρία, τότε και τα μηδενικά εκείνα παίρνουν αξία και φανερώνουν αριθμό**· έτσι και **όλες οι αρετές, αν δεν έχουν μαζί τους την ταπείνωσι, μόνον μηδενικά είναι και τίποτε δεν αξίζουν**. Και ο **αββάς Ισαάκ** λέει, ότι **η χάρις του Θεού δεν δίνεται στην εργασία των άλλων αρετών, αλλά στην ταπείνωσι**· «*Στην ταπείνωσι δίνεται η χάρις λοιπόν, η ανταπόδοσις δεν δίνεται στην αρετή, ούτε στον μόχθο γι' αυτήν, αλλά στην ταπείνωσι, που προέρχεται από αυτήν*» (Λόγος κζ' σελ. 236). **Θυμήσου ότι αν δεν ταπεινωθής και αν δεν γίνης σαν ένα παιδί, δεν πρόκειται να μπης στη βασιλεία των ουρανών**, όπως λέει αποφασιστικά ο Κύριος· «*Σας βεβαιώνω ότι αν δεν ταπεινώσετε τον εαυτό σας και αν δεν γίνετε σαν τα παιδιά, δεν θα μπήτε στην βασιλεία των ουρανών. Εκείνος που θα ταπεινώση τον εαυτό του σαν αυτό το παιδί, αυτός θα είναι ο μεγαλύτερος στην βασιλεία των ουρανών*» (Ματθ. 18, 3). **Να αισθανθής ντροπή, που μολονότι έχεις τόσες αιτίες να καταφρονής τον εαυτό σου, εσύ πάλι θέλεις σαν ανόητος να σε τιμούν οι άλλοι**. Και παρακάλεσε τον Ιησού Χριστό, που, όπως με το θεϊκό του βλέμμα φώτισε την τύφλωσι του Πέτρου του μαθητή του τότε που έπεσε και τον έφερε σε συναίσθησι του πτώματός του· «*Και ο Κύριος γύρισε και κοίταξε κατά πρόσωπο τον Πέτρο*» (Λουκ.

22, 61), έτσι και τώρα **να φωτίση την δική σου την τύφλωσι, για να μη ξεπέσης** αλλά να μάθης να λες εκείνο που λέει ο **Απόστολος**· «*Εκείνος που νομίζει ότι στέκεται, ας προσέξη μήπως πέση*»(Α' Κορ. 10, 12) [Αξίζει να σημειωθή εδώ εκείνο που λέει ο **ιερός Χρυσόστομος**, ότι **από την πτώσι του Πέτρου και από την πτώσι του Ιούδα μαθαίνουμε δύο μεγάλα πράγματα· ότι δεν αρκεί μόνον η προαίρεσις του ανθρώπου για να τον διαφυλάξη, χωρίς την βοήθεια του Θεού**, όπως συνέβη με την περίπτωσι του **Πέτρου**· και **αντίθετα ότι μόνη η βοήθεια του Θεού, χωρίς την δική μας προαίρεσι, δεν μπορεί να μας σώση**, όπως συνέβη στον **Ιούδα**· «*Από **εδώ μαθαίνομε ένα μεγάλο δόγμα**· ότι **δεν αρκεί σε κάποιον η ανθρώπινη προαίρεσις, αν δεν υπάρχη και η βοήθεια του Θεού***» και πάλι· «***Δεν κερδίζουμε τίποτε από την βοήθεια του Θεού, όταν δεν υπάρχη προαίρεσις***» (Σειρ. Εις το κατά Ματθαίον). Και εκείνο ακόμη, που λέει ο **άγιος Ιωάννης ο Καρπάθιος** ότι **ο Πέτρος όντας έμπειρος στον πόλεμο του διαβόλου, έπεσε, ναι και αρνήθηκε, αλλά δεν απελπίσθηκε, αλλά αφού μετανόησε, σώθηκε· ο Ιούδας όμως μη έχοντας πείρα του πολέμου, αφού έπεσε μία φορά απελπίσθηκε ο δυστυχής και γι' αυτό χάθηκε** (Κεφ. πε' σελ. 235, Φιλοκαλλία). Βλέπε και στην η' Ανάγνωσι, ότι δεν πρέπει κανείς να απελπίζεται].

Β'.

Σκέψου, αγαπητέ, την αιτία της αρνήσεως του Αποστόλου Πέτρου, που είναι **η αμέλεια**, η οποία φαίνεται φανερή σ’ αυτά τα τρία· στον τρόπο, με τον οποίον ακολουθούσε τον διδάσκαλο του• στον σκοπό για τον οποίον τον ακολουθούσε και στα αποτελέσματα που του προξένησε η αμέλεια. Ο τρόπος που τον ακολουθούσε ήταν από μακριά· «Ο Πέτρος τον ακολουθούσε από μακριά» (Ματθ. 26, 58) που σημαίνει ότι ο Πέτρος κυριευόταν από μία χλιαρότητα και αμέλεια και ούτε εντελώς ήθελε να εγκαταλείψει τον διδάσκαλό του, ούτε τελείως να τον ακολουθεί, αλλά ήθελε στην περίπτωση αυτή και να φαίνεται ότι είναι μαθητής του και να μη κινδυνεύσει για τον διδάσκαλο του.

Πάλι, το τέλος και ο σκοπός του Πέτρου, για τον οποίον ακολουθούσε τον Ιησού, δεν ήταν να πάει να πεθάνει μαζί του, αλλά κάποια περιέργεια, για να κάνει μία θεωρία, όχι σαν δικός του μαθητής, αλλά σαν ένας ξένος περιηγητής και να δει το τέλος του τόσο μεγάλου έργου. «Και όταν μπήκε μέσα κάθισε μαζί με τους υπηρέτες, για να δει το τέλος» (Ματθ. 26,58). Ακολούθησε τον Ιησού και ο Ιωάννης, ο αγαπημένος μαθητής αλλά όχι από μακριά, αλλά από κοντά και μπήκε στην αυλή του αρχιερέως

όχι για να δει το τέλος και το αποτέλεσμα, αλλά, αν τύχαινε, να πεθάνει μαζί με τον διδάσκαλο του· και αυτό συνέβαινε, επειδή δεν ήταν χλιαρή η αγάπη του προς τον Κύριο, αλλά τον αγαπούσε τόσο πολύ, που ούτε για ώρα δεν δεχόταν να φύγει από κοντά του. Γι' αυτό και δεν πήγε μόνος του να βάλει μέσα τον Πέτρο, αλλά είπε στη θυρωρό και εκείνη τον έβαλε μέσα, όπως ερμηνεύει ο ιερός Θεοφύλακτος· «Βγήκε τότε ο μαθητής ο άλλος, ο οποίος ήταν γνωστός στον αρχιερέα, και είπε στη θυρωρό και έβαλε τον Πέτρο μέσα» (Ιω. 18,16).

Πια ήταν τα αποτελέσματα της αμέλειας του Πέτρου; η τέλεια λησμοσύνη και ο λήθαργος, για να πω έτσι, που τον έπιασε στα λόγια του διδασκάλου του, ακόμη και τότε που τον αρνήθηκε, σε σημείο που αν ο Κύριος δεν γύριζε να τον δει, σίγουρα ο Πέτρος δεν θα αισθανόταν καθόλου ότι τον αρνήθηκε• «Ο Κύριος γύρισε και κοίταξε στο πρόσωπο τον Πέτρο και θυμήθηκε ο Πέτρος τον λόγο του Κυρίου» (Λουκ. 22,61) και η τέλεια άγνοια και η αθέτηση των παραγγελιών, που έδωσε ο Κύριος στο υπερώο και στον κήπο, για να παραμένει ο ίδιος άγρυπνος· «Σιμών, Σίμων ο σατανάς σάς ζήτησε, για να σας κοσκινίσει, όπως το σιτάρι» (Λουκ. 22,31)· και πάλι• «Σίμων, κοιμάσαι; Δεν μπόρεσες μία ώρα να αγρυπνήσεις» (Μάρκ. 14,37). Και επί πλέον η μεγάλη λύπη που τον κατέβαλε ολοκληρωτικά εξ αιτίας της οποίας και κοιμόταν και δεν μπορούσε να ανοίξει τα μάτια του, όπως λέει ο Λουκάς· «Ήλθε στους μαθητές του και τους βρήκε να κοιμούνται από τη λύπη» (Λουκ. 22,45).

Τώρα αυτή η μεγάλη αμέλεια του Πέτρου πώς ήταν δυνατό να καταλήξει σε κάτι άλλο, παρά σε μία φανερή πτώση; «Από τεμπελιές πέφτει το δοκάρι της στέγης» (Εκκλ 10,18). Γι' αυτό η αμέλεια αυτή του Πέτρου παρομοιάζεται με την ψυχρότητα του τότε καιρού· γιατί λέει ο Ευαγγελιστής Ιωάννης• «Στέκονταν εκεί οι δούλοι και οι υπηρέτες, οι οποίοι είχαν ανάψει κάρβουνα για να ζεσταθούν, διότι έκανε κρύο· στεκόταν δε μαζί τους και ο Πέτρος και ζεσταινόταν» (Ιω. 18,18). Και πραγματικά ο Πέτρος ήταν ψυχρός από την αγάπη του Θεού και του διδασκάλου του, όπως λέει ο σοφός Θεοφάνης ο Κεραμέας και γι' αυτό θερμαινόταν από τη φωτιά και από τη ζέστη του κόσμου και της σάρκας την οποία ανάβουν οι υπηρέτες του διαβόλου, η οποία κατόπιν συνέχεια εξευτελίζει και διαπομπεύει τον ταλαίπωρο αμαρτωλό και τον κάνει αρνητή του Θεού· ο Ιωάννης όμως όντας θερμός στην αγάπη του Θεού δεν χρειάσθηκε να ζεσταθεί από τέτοια καταραμένη φωτιά.

Ω παγκάκιστη αμέλεια! Καλά σε ονόμασε ο άγιος Μάρκος ο ασκητής άθεη στην επιστολή του προς τον Νικόλαο, διότι σε όλο το μέλλον κάνεις τους ανθρώπους άθεους και αρνητές του Χριστού· καλά είπε ο ίδιος Μάρκος ότι οι τρεις μεγάλοι γίγαντες του διαβόλου κα των παθών είσαι εσύ και η λησμοσύνη και η άγνοια· καλά σε τοποθέτησαν οι θεολόγοι στην πρώτη θέση από εκείνα που οδηγούν στην καταστροφή, η οποία παρασύρεις μαζί σου και τους άλλους τρεις βαθμούς της απώλειας την τύφλωση του νου, την πώρωση της καρδιάς και τον αδόκιμο νου.

Τώρα εσύ, αγαπητέ, που διαβάζεις αυτά, μπες μέσα στον εαυτό σου και εξέτασε καλά την καρδιά σου, η οποία μερικές φορές είναι τόσο μυστική, ώστε όχι μόνο στους άλλους είναι αγνώριστη, αλλά ακόμη και στον ίδιο τον εαυτό σου, όπως αναφέρεται· «Ανεξερεύνητα είναι τα βάθη της ανθρώπινης καρδιάς και ποιός μπορεί να την γνωρίσει;» (Ιερεμ, 17,9). Μπες μέσα στην καρδιά σου και ίσως βρεις εκεί όλα αυτά τα ελαττώματα, διότι και συ, όταν σου συμβεί κάποια περίπτωση και κάποιος πειρασμός, αμέσως όπως ο Πέτρος λησμονείς όλους τους φωτισμούς και τις υποσχέσεις που σου έδωσε ο Θεός μέσα από τις άγιες Γραφές του, για να γνωρίσεις την μηδαμινότητα που έχουν οι ηδονές και τα καλά του κόσμου· και το παράξενο είναι ότι ξεχνάς και αυτήν την εμπειρία και την δοκιμή, που έκανες τόσες και τόσες φορές στα καλά του κόσμου, δοκιμάζοντάς τα πάντοτε και βρίσκοντάς τα ψεύτικα όλα, πράγμα το οποίο ο Πέτρος δεν το έπαθε, γιατί αυτός δεν δοκίμασε άλλη φορά τι είναι η άρνηση. Κάνεις μερικές φορές κάποιο καλό έργο, αλλά ποιός ξέρει μήπως το καλό αυτό το έχεις ανακατεμένο μαζί με κάποιο κοσμικό σκοπό; δηλαδή ή για να σε δοξάσει ο κόσμος ή για να κερδίσεις κάτι ή για να φαίνεσαι καλλίτερος από τους άλλους; Θέλεις να ακολουθείς τον Ιησού, αλλά με μία ενδιάμεση κατάσταση δηλαδή ούτε όλος να δοθείς στον Θεό, ούτε όλος στον κόσμο· δηλαδή ζητάς έναν δρόμο που να μη είναι ούτε ο πλατύς δρόμος που οδηγεί στην απώλεια ούτε ο στενός και γεμάτος θλίψεις που οδηγεί στην σωτηρία· αλλά ζητάς έναν δρόμο, που να μπορείς και συ να ακολουθήσεις τον Χριστό, όπως ο Πέτρος από μακριά, αλλά χωρίς να παραιτείσαι καθόλου από την υπηρεσία των παθών σου. Ω παγκάκιστη αμέλεια, που κυριεύει ακόμη κι εσένα αδελφέ! Μη κατηγορείς, λοιπόν, στο εξής τον μακάριο Πέτρο, που νικήθηκε από την αμέλεια, αλλά να κατηγορείς τον εαυτό σου, διότι νικιέσαι από αυτήν. Και εκείνος βέβαια, νικήθηκε μία φορά, ενώ εσύ νικιέσαι καθημερινά. Μη κατακρίνεις τον Πέτρο, γιατί αρνήθηκε τον Κύριο, αλλά να κατακρίνεις τον εαυτό σου· διότι μολονότι ομολογείς τον Θεό με τα λόγια, τον αρνείσαι όμως με τα έργα, κάνοντας αντίθετα σ' εκείνα που διατάζει, όπως λέει ο Παύλος· «Ομολογούν ότι γνωρίζουν τον Θεό, τον αρνούνται όμως με τα έργα». Να κατακρίνεις τον εαυτό σου, γιατί όσες φορές ορκίζεσαι ψεύτικα, ή όσες φορές αρνείσαι την αλήθεια και δεν θέλεις να την ομολογήσεις ή από πείσμα ή από υπερηφάνεια ή αυταρέσκεια, τόσες φορές αρνείσαι τον Χριστό, που είναι η αλήθεια• «Εγώ είμαι η αλήθεια» (Ιω. 14,6) όσες φορές βασίζεσαι στην δύναμή σου και προσκυνείς σαν είδωλο την περιουσία σου, αρνείσαι τον Χριστό· γι' αυτό και ο άγιος Παύλος ονόμασε την πλεονεξία ειδωλολατρεία (Κολοσ. 3,5). Και για να μιλήσω γενικά· οτιδήποτε προτιμάς περισσότερο από την αγάπη του Χριστού, κι αν ακόμη

εκείνο είναι μία βελόνα, λέγεται άρνηση του Χριστού· γι' αυτό είπε και ο ιερός Χρυσόστομος, ότι με πολλούς τρόπους μπορεί κάνεις να αρνείται τον Χριστό.

Γι' αυτό, και συ αδελφέ, μιμήθηκες τον Πέτρο στην αμαρτία, ας μιμηθείς και την μετάνοιά του· επειδή, σύμφωνα με τον σοφό Νικήτα, γι' αυτό τον λόγο γράφτηκαν τα σφάλματα των αγίων, για να μιμηθούμε εμείς την μετάνοια τους· «Μαθαίνουμε από τις άγιες Γραφές τις πτώσεις των άγιων, για να γίνουμε μιμητές και της μετάνοιάς τους» (Σειρ. Εις το κατά Ματθαίον). Εκείνος μία φορά αρνήθηκε τον Κύριο, αλλά μετανοούσε σε όλη του τη ζωή• διότι, λέει ο άγιος Κλήμης, ο μαθητής του, ότι όσες φορές ο Πέτρος άκουγε τον πετεινό που φώναζε, θυμόταν την άρνηση που έκανε και έκλαιγε· λέει και ο Ευαγγελιστής Μάρκος για τον Πέτρο ότι «Άρχισε να κλαίει» (Μάρκ. 14,72), πράγμα, που ερμηνεύοντας ο ιερός Θεοφύλακτος το λέει αντί το 'αρξάμενος'. Διότι αφού άρχισε μία φορά να κλαίει, δεν σταμάτησε να κλαίει σε όλη του την ζωή.Και συ να μετανοήσεις από τα βάθη της καρδιάς σου προς τον Θεό σε όλη σου την ζωή· και, όσες φορές θυμάσαι τις αμαρτίες σου, να κλαις και να χύνεις γι' αυτές δάκρυα πολύ πικρά· γιατί λέει ο άγιος Ιερώνυμος, ότι «Η μεν προσευχή καταπραΰνει τον Θεό, που είναι οργισμένος, ενώ τα δάκρυα τον αναγκάζουν να ελεήσει». Και ο άγιος Χρυσόστομος λέει ότι μετά την βροχή ο αέρας γίνεται καθαρός και ξάστερος, και μετά τα δάκρυα η ψυχή και ο νους γίνονται καθαρά και ξάστερα. Ο Πέτρος ακούγοντας εκείνον τον πετεινό, πού φώναξε, ξύπνησε και συναισθάνθηκε την αμαρτία του και εσύ ακούγοντας τον Κύριο, που σου φωνάζει «Γρηγορείτε» (Μάρκ. 13,37), ξύπνα από την αμέλεια, έλα σε συναίσθηση των αμαρτιών σου και στάσου άγρυπνος.

Εκείνος όσο ήταν στην αυλή του αρχιερέως μαζί με τους στρατιώτες δεν μπορούσε να κλάψει και να μετανοήσει, αλλά έκλαψε μόλις βγήκε έξω από την αυλή• «Και. μόλις βγήκε έξω έκλαψε πικρά» (Ματθ. 26,75). Και εσύ, αν δεν βγεις έξω από την αναισθησία του νου σου, που έχει πωρωθεί, όπως λέει αλληγορικά ο ιερός Θεοφύλακτος και αν δεν απομακρυνθείς από τα αίτια της αμαρτίας και αν δεν απομακρυνθείς εντελώς από το κακό, δεν μπορείς να κλάψεις τις αμαρτίες σου και να δείξεις αληθινή μετάνοια.

Εκείνος από την αμαρτία της αρνήσεως απέκτησε μετάνοια, απέκτησε ταπείνωση, δηλαδή το να μην έχει εμπιστοσύνη στη δύναμή του, αλλά στη βοήθεια του Θεού· απόκτησε το να μην απελπίζεται και τη συμπόνοια στους αμαρτωλούς Και συ από τις προηγούμενες αμαρτίες που έχεις κάνει, μάθε να ταπεινώνεσαι· μάθε όχι να κατηγορείς τους άλλους όταν αμαρτάνουν, αλλά να τους συμπονάς και να τους διδάσκεις να μην απελπίζονται.

Εκείνος με τη μεγάλη μετάνοια, που έδειξε, δέχθηκε πάλι την αποστολική αξία, που έχασε και έγινε πάλι κορυφαίος των Αποστόλων· και εσύ εάν μετανοείς με τέτοια θερμότητα, μπορείς να δεχθείς την χάρι της υιοθεσίας που έχασες με την αμαρτία σου, και να γίνεις πάλι υιός Θεού και κληρονόμος της βασιλείας του.

Γνώρισε, λοιπόν, ότι αιτία όλων σου των πταισμάτων ήταν η αμέλειά σου και να ντραπείς μπροστά στον θεϊκό σου διδάσκαλο· και από δω και πέρα αποφάσισε να αρχίσεις μία καινούργια ζωή με νέα θερμότητα και με σκοπούς όλους θεϊκούς δηλαδή για να δοξάζεις τον Θεό και για να ασφαλίσεις τη σωτηρία σου. Και, τέλος πάντων, επειδή η αμέλεια έχει μεγάλη δύναμη και μπορεί πάλι να σε ρίξει στην πτώση της αμαρτίας μολονότι είναι φοβερή και η δύναμη του διαβόλου• «Αυτοί όμως αμέλησαν (οι καλεσμένοι στους γάμους) και πήγαν ο ένας στο χωράφι του και ο άλλος στο εμπόριό του» (Ματθ. 22,5) γι’ αυτό παρακάλεσε τον Κύριο να σε ελευθερώσει από την μία και από την άλλη, αλλά το σπουδαιότερο να σε ελευθερώσει από τον εαυτό σου, γιατί συ ο ίδιος είσαι για τον εαυτό σου ένας εχθρός χειρότερος από κάθε διάβολο, καθώς αναφέρεται· «Εκείνοι που αμαρτάνουν είναι εχθροί της ζωής τους» (Τωβίτ 12,10).

Γ'.

Σκέψου, αγαπητέ, την **τρίτη αιτία και την τελευταία αφορμή, από την οποία ο Απόστολος Πέτρος έπεσε στη άρνησι· ήταν η έλλειψις της προσευχής·** και **η αιτία πάλι της ελλείψεως της προσευχής ήταν η αμέλεια και η υπερηφάνεια**· γιατί **εκείνος που νομίζει ότι δεν κινδυνεύει από τίποτε και ότι είναι σταθερός αυτός δεν ζητάει με την προσευχή του βοήθεια από τον Θεό** και ενώ ο άγιος Πέτρος είχε πολλές αιτίες να παραδοθή στην προσευχή, γιατί και ο Χριστός του παρήγγειλε πολλές φορές με τους άλλους Αποστόλους «*Αγρυπνείτε και προσεύχεσθε, για να μη πέσετε σε πειρασμό*» (Μάρκ. 14, 38)· και επειδή γι’ αυτό τον επετίμησε χωριστά· «*Σίμων, κοιμάσαι; Δεν μπόρεσες μία ώρα να αγρυπνήσης*» (Μάρκ. 14,37). Ακόμη και με το εξαιρετικό παράδειγμα που του έδωσε ο Σωτήρ στον κήπο προσευχόμενος τρεις συνεχόμενες ώρες [Επειδή σε τρία χρονικά διαστήματα έκανε ο Κύριος την προσευχή στον κήπο, όπως λένε οι ιεροί ευαγγελιστές· στο πρώτο διάστημα αναφέρουν καθαρά ο Ματθαίος και ο Μάρκος ότι προσευχήθηκε ο Κύριος για μία ώρα· από εδώ συμπεραίνουν πολλοί, ότι και στα άλλα δύο χρονικά

διαστήματα πέρασαν δύο ώρες]. Όμως, όλα αυτά, δεν στάθηκαν ικανές αφορμές για να ξυπνήσουν τον Πέτρο από τον βαρύ ύπνο της αμέλειας και της λύπης· «*Διότι τα μάτια τους ήσαν πολύ κουρασμένα*» (Μάρκ. 14, 40), για να θελήση να προσευχηθή και να χρησιμοποιήση ένα τόσο εύκολο όπλο, για να δυναμώση με αυτό την ασθένειά του και να παρηγορήση την λύπη του. Τώρα, πρόσεξε, αδελφέ, πόσο αδύνατος είναι ο ταλαίπωρος άνθρωπος όταν δεν ενωθή με τον Θεό με την προσευχή παρακαλώντας τον να του χαρίση την βοήθειά του. Ο Πέτρος ο πρώτος και ο κορυφαίος όλων των Αποστόλων, ο Πέτρος που αγαπούσε τον διδάσκαλό του περισσότερο από όλους τους άλλους μαθητές· ο Πέτρος προς τον οποίον απεκάλυψε ο Πατέρας με τόσο φως την θεότητα του Ιησού Χριστού· «*Δεν σου το απεκάλυψε αυτό άνθρωπος αλλά ο Πατέρας μου ο επουράνιος*» (Ματθ. 16, 17)· ο Πέτρος που με τόση γενναιότητα ομολόγησε τον Χριστό για Υιό του Θεού μπροστά στους άλλους Αποστόλους· «*Εσύ είσαι ο Χριστός ο υιός του ζωντανού Θεού*» (Ματθ. 16, 16)· ο Πέτρος που είδε την θεότητα του Χριστού, όταν φάνηκε πάνω στο όρος Θαβώρ· ο Πέτρος λέω, εκείνος χωρίς να δεθή από στρατιώτες χωρίς να εξετασθή από κριτές χωρίς να δαρθή, χωρίς να καταδικασθή σε θάνατο, αλλά μόνον επειδή ρωτήθηκε από ένα ασήμαντο γυναικάριο, όχι με φοβέρα και απειλή, όχι με αγριότητα και θυμό, αλλά με καλωσύνη και ημερότητα· «*Μήπως είσαι και συ από τους μαθητές αυτού του ανθρώπου;*» (Ιω. 18, 17) αμέσως απαντά, ότι δεν γνωρίζει τον θεϊκό του διδάσκαλο ούτε καν ως άνθρωπο· «*Δεν γνωρίζω τον άνθρωπο*» (Ματθ. 26, 73) και προχωρώντας ακόμη στο χειρότερο άρχισε μπροστά σε όλο εκείνο το βλάσφημο πλήθος να προσθέτη επάνω στην άρνησι και όρκους ακόμη και αναθέματα, για να βεβαιώση το ψεύδος του· «*Τότε άρχισε με κατάρες και όρκους να λέη· 'Δεν γνωρίζω τον άνθρωπο'*» (Ματθ. 26, 74). **Και όλα αυτά γιατί; Διότι δεν έλαβε μαζί του το όπλο της προσευχής· γιατί δεν δυνάμωσε την αδυναμία του με την προσευχή**, ούτε ενώθηκε με αυτή με τον παντοδύναμο Κύριο. Τέτοια είναι τα κακά και τέτοιοι είναι οι λαβύρινθοι, στους οποίους πέφτει όποιος δεν προσεύχεται συνέχεια· φθάνει στο σημείο να αρνηθή και τον Κύριο για τόσο ασήμαντο πράγμα και, αφού τον αρνηθή, συνεχίζει τον μεγάλο κατήφορο προχωρώντας και πέφτοντας στον γκρεμό πότε της μίας και πότε της άλλης αμαρτίας σαν να μη γνώρισε ποτέ τον Θεό με την πίστι. Γι' αυτό και ο Κύριος είπε την παραβολή της χήρας και του κριτή της αδικίας για να μας παρακινήση να προσευχώμαστε πάντοτε και να μη αδιαφορούμε· «*Τους είπε και παραβολή, για να τους διδάξη ότι πρέπει πάντοτε να προσεύχονται και να μη χάνουν το θάρρος τους*» (Λουκ. 18, 1).

Μάθε, λοιπόν, και συ αδελφέ, με ξένα έξοδα, δηλαδή με την πτώσι αυτή του Αποστόλου Πέτρου, **μάθε να μη αφήσης ποτέ τον εαυτό σου να εμποδισθή από κάποιο πράγμα στο να προστρέχης πάντοτε με την προσευχή στον Κύριο**, πάντοτε βέβαια, **ιδιαίτερα όμως σε καιρό πειρασμού και θλίψεως**· «*Μη σ' εμποδίση τίποτε στον καιρό σου να εκπληρώσης ό,τι έταξες*» (Σειρ. 18, 22). **Εάν όμως εγκαταλείψης την προσευχή, γνώριζε ότι θα είναι αρκετό ένα απλό παιχνίδι, ένας απλός λόγος μία μόνο αντίρρησις του κόσμου, για να σε**

κάνη να αρνηθής όλες τις καλές αποφάσεις που πήρες για την σωτηρία της ψυχής και να ξεχάσης εκείνον τον Κύριο, που τόσο πολύ σε ευεργέτησε και έδωσε για σένα το αίμα και την ζωή του.

Για να αποδώση, όμως η προσευχή σου καρπό και για να γίνη, όπως πρέπει, με συντομία σου λέω τα εξής απαραίτητα και ουσιώδη γι' αυτήν. Γνώριζε, λοιπόν, αδελφέ, ότι σύμφωνα με τον Μένα Βασίλειο (Διατάξ. ασκητ. α'.) **η προσευχή διαιρείται σε τέσσερα· α'. στην δοξολογία του Θεού. β'. στην ευχαριστία των ευεργεσιών του· γ'. στην εξομολόγησι των αμαρτιών και δ'. στην αίτησι εκείνων, που είναι απαραίτητα για την σωτηρία**. **Όταν, λοιπόν, πρόκηται να προσευχηθής άρχισε πρώτα από την δοξολογία του Θεού** λέγοντας· «*Δόξα σοι, Κύριε, ο Θεός μου, ο ακατάληπτος και αγαθός και Παντοδύναμος και κτίστης όλου του κόσμου*»· και **μη αρχίσης να ζητάς αμέσως**· γιατί με τον τρόπο αυτόν κατηγορείς την προαίρεσί σου, ότι δηλαδή**τρέχεις στον Θεό από ανάγκη**, όπως λέει ο **Μέγας Βασίλειος**· «*Όταν προσεύχεσαι μη έλθης αμέσως στην αίτησί σου· διαφορετικά διαβάλλεις την προαίρεσί σου, ότι έρχεσαι να προσευχηθής στον Θεό πιεζόμενος από ανάγκη*». Κατόπιν **ευχαρίστησε τον Θεό** λέγοντας· «*Σε ευχαριστώ για όλες τις ευεργεσίες που έκανες για μένα, μολονότι δεν σε ευχαριστώ, όπως πρέπει*».

Κατόπιν **εξομολογήσου μπροστά του όλες σου τις αμαρτίες**, αν μπόρεσης **κάθε μία ξεχωριστά, για μεγαλύτερη κατάνυξι**, όπως είναι και οι ευχές της Θείας Μεταλήψεως λέγοντας· αμάρτησα ενώπιόν σου, Κύριε, και σε λύπησα με φόνους με κλοπές με πορνείες κ.λπ. **Αν, όμως μαζί με τις σαρκικές αμαρτίες που έκανες θυμάσαι και τους τρόπους και τα πρόσωπα με τα οποία αμάρτησες και μολύνεσαι, άφησε την εξειδικευμένη εξομολόγησι των σαρκικών σου αμαρτιών**, όπως λέει ο **άγιος Μάρκος ο ασκητής** και λέγε μόνο· «*Κύριε, αμάρτησα και σε λύπησα με πολλές σαρκικές αμαρτίες*»· **τις άλλες σου αμαρτίες όμως να τις εξομολογηθής καθαρά μία μία**. **Τέταρτο** και τελευταίο, **ζήτησε από τον Θεό όχι δόξα και πλούτο και ηδονές και υγεία σωματική** , αλλά την βασιλεία του και την δικαιοσύνη του, όπως σου παραγγέλνει ο Κύριος (Ματθ. 6, 33). Λέγε μάλιστα· «*Κύριε, θεράπευσε την ψυχή μου, διότι αμάρτησα σε σένα*». Κύριε, συγχώρησε τις αμαρτίες μου· Κύριε, μη με αφήσης να πέσω σε πειρασμό· Κύριε, Ιησού Χριστέ, Υιέ του Θεού, ελέησόν με. Και το περισσότερο μέρος της προσευχής σου, ας είναι αυτά τα αιτήματα· διότι βλέπουμε και στην Κυριακή προσευχή του Πάτερ ημών, περισσότερες είναι οι αιτήσεις παρά τα άλλα.

Οι τρόποι με τους οποίους πρέπει να προσεύχεσαι γενικά είναι δύο· **εσωτερικός** και **εξωτερικός.** Ο **εσωτερικός τρόπος είναι το να προσπαθής να συγκεντρώνης όλον τον νου σου στα λόγια της προσευχής σου και να μη τον αφήνης να σκέπτεται τίποτε άλλο, σκεπτόμενος ότι βρίσκεσαι μπροστά στην παρουσία του Θεού**· και για να συγκεντρώνεται καλλίτερα ο νους

σου, κράτα και για λίγο την αναπνοή σου, όπως αναφέρουν οι όσιοι Πατέρες, ενώ την καρδιά σου κάνε την να διατίθεται και να επιθυμή, όσα λέγονται, όπως επιθυμεί τα καλά φαγητά, λαμβάνοντας φόβο και έχοντας ταπείνωσι, συντριβή και κατάνυξι στην προσευχή και να έχη και δάκρυα· και άλλοτε να προσεύχεσαι με τον νου και με την καρδιά σου (το οποίο είναι το καλλίτερο) και άλλοτε με το στόμα. **Ο εξωτερικός πάλι τρόπος είναι να προσεύχεσαι πότε έχοντας σκυμμένο το κεφάλι σου,** όπως ο τελώνης, **πότε όρθιος, πότε γονατιστός και πότε σηκώνοντας τα χέρια σου**· οι τρόποι αυτοί αναφέρονται από τις άγιες Γραφές· «*Όταν στέκεσθε να προσεύχεσθε*» (Μάρκ. 11, 25). Και «*Γονάτισε και προσευχήθηκε*» (Πράξ 9, 40). Και «*Τα υψωμένα χέρια μου*» (Ψαλμ. 140, 2). Αν όμως κανείς είναι ασθενής και μεγάλος στην ηλικία, ας προσεύχεται και καθιστός. Ο καιρός πάλι της προσευχής είναι οι **επτά χρονικοί προσδιορισμοί**, που έχουν ορισθή από την Εκκλησία, δηλαδή· εσπερινός, απόδειπνο, μεσονυκτικό, όρθρος και ώρες σύμφωνα με το «*Επτά φορές την ημέρα σε δοξολόγησα*» (Ψαλμ. 118, 164). Ιδιαίτερα, όμως **να βιάζης τον εαυτό σου, για να προσεύχεσαι παντοτινά και αδιάκοπα** , όπως παραγγέλλει ο **Απόστολος** σε όλους **μοναχούς και λαϊκούς**· «*Συνεχώς προσεύχεσθε*» (Α' Θεσσαλον. 5, 17) και **την ώρα που εκτελείς την τέχνη σου ή άλλη υπηρεσία σου να λες το «*Κύριε, Ιησού Χριστέ, Υιέ του Θεού, ελέησόν με*»**· και όλες τις ευεργεσίες να τις νοστιμίζης με την προσευχή, όπως λέει ο**Μέγας Βασίλειος** (επιστολή α') και είπαμε και μεις προηγουμένως στον α' συλλογισμό - της μελέτης για την ζωή του Κυρίου, που εξετάζεται γενικά.

Ο τόπος της προσευχής κατά κύριον λόγο, είναι η Εκκλησία, κατόπιν όμως ας είναι ο πιο ήσυχος τόπος του σπιτιού σου . Γιατί βλέπουμε και τον απόστολο Πέτρο, που ανέβηκε στο πάνω μέρος του σπιτιού (στο δώμα) και προσευχήθηκε· «*Ανέβηκε ο Πέτρος στο ανώγειο, για να προσευχηθή*» (Πράξ. 10, 9). Και γενικά, **σε όποιον τόπο κι αν βρίσκεσαι, φρόντιζε να προσεύχεσαι** , διότι λέει· «*Σε κάθε τόπο, που εξουσιάζει ο Κύριος ευλόγησε τον Κύριο, ψυχή μου*» (Ψαλμ. 102, 22).

Όταν, λοιπόν, προσεύχεσαι με τέτοιον τρόπο, **να ομολογήσης ότι όλη σου η ελπίδα και η δύναμις στηρίζεται στην βοήθεια του λυτρωτή σου** και ότι όσο εκείνος σε κρατάει σταθερά, για να μη πέσης τόσο κι εσύ θα παραμείνης όρθιος και ανίκητος από τους πειρασμούς. Αποφάσισε από δω και πέρα με την προσευχή σου**να αφιερώνεσαι καθημερινά στον Κύριο Ιησού Χριστό και να μη κουρασθής να ζητάς το έλεός του και όλα όσα χρειάζονται για την σωτηρία σου, κι αν ακόμη δεν σου τα δώση**· κι αν περάση ένας χρόνος ή δυο ή τρεις ή τέσσερις ή και περισσότεροι, έως ότου λάβης **εσύ μη αναχώρησης αλλά με πίστι να ζητάς πάντα εργαζόμενος τα αγαθό**, λέει ο **μέγας Βασίλειος** (ασκητ. διατ. α'). Γιατί **στο τέλος ο Θεός θα σου τα χαρίση, αν όχι για τίποτε άλλο, τουλάχιστο για την αδιαντροπιά σου**, όπως είπε ο ίδιος· «*Κι αν δεν σηκωθή να του δώση, επειδή είναι φίλος του, όμως για την αδιαντροπιά του θα σηκωθή και θα του δώση αυτά που έχει ανάγκη*» (Λουκ. 11, 8). Βλέπουμε ακόμη και εκείνον τον **δίκαιο Ισαάκ** που

παρακαλούσε είκοσι χρόνια τον Θεό να του χαρίση παιδί και ύστερα τον άκουσε (Γέν. 25)· και πολλοί από τους Οσίους καθημερινά φώναζαν στον Θεό· έλεος, έλεος, έλεος· άλλος πενήντα και άλλος εξήντα χρόνια και **τότε έπαιρναν εκείνο που ζητούσαν** ή μερικές φορές στην ζωή τους ή και κατά την ώρα του θανάτου τους· και **το κάνει αυτό ο Θεός και δεν μας δίνει εύκολα εκείνο, που ζητάμε και για άλλους λόγους που γνωρίζει ο ίδιος ιδιαίτερα, όμως για να μας κάνη να παραμένουμε πάντοτε κοντά του και για να διατηρήσουμε καλά εκείνο που λάβαμε με τόση δυσκολία**, όπως λέει ο **Μέγας Βασίλειος**· «*Γι' αυτό αργεί να δώση, σκεπτόμενος την παραμονή μας πλησίον του· και για να γνωρίσης τι είναι δώρο του Θεού και για να διατηρήσης αυτό που σου δόθηκε με φόβο*» (ασκητ. διατάξ. α'). Και, τέλος πάντων **παρακάλεσε τον Κύριο, αδελφέ, να σου δώση αυτό το πνεύμα και το χάρισμα της προσευχής** το οποίο, σαν κάποιο χρυσό κλειδί, **θα μπορής να ανοίγης όποτε έχεις ανάγκη, τους θησαυρούς της χάριτος και βοήθειάς του**· «*Το Πνεύμα βοηθά στις αδυναμίες μας διότι δεν γνωρίζουμε πως πρέπει να προσευχώμαστε, αλλά αυτό το - Πνεύμα μεσιτεύει για μας με στεναγμούς που δεν μπορούν να εκφρασθούν με λόγια*» (Ρωμ. 8, 26).

(«ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΓΥΜΝΑΣΜΑΤΑ» ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ, Έκδοσις Συνοδία Σπυρίδωνος Ιερομονάχου, Νέα Σκήτη Αγίου Όρους, 2008)

Συνιστούμε ανεπιφύλακτα στους επισκέπτες της ιστοσελίδος μας, το βιβλίο "ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΓΥΜΝΑΣΜΑΤΑ", απόσπασμα του οποίου παραθέσαμε στο παρόν άρθρο, από τις εκδόσεις Νέας Σκήτης Αγίου Όρους*.*

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ
ΓΥΜΝΑΣΜΑΤΑ